

Tekst 1

Hoe we waarheden vermijden Over het nut van onwaarheden

(1) Leugens die niemand gelooft, zijn dat nog steeds leugens? Een voorbeeld: bij sollicitatieprocedures is het in de mode geraakt om sollicitanten te vragen naar hun zwakke punten. In Nederland moet je een zwak punt bedenken. Natuurlijk geen écht zwak punt – ‘ik drink te veel’ of ‘ik ben roekeloos met andermans geld’ – en ook niet iets onbeduidends – ‘mijn naam is lastig te spellen’ – maar graag een zwak punt dat tegelijkertijd een sterk punt is. De voor de hand liggende gecombineerd sterk-zwakke punten ‘ik ben bereid voor mijn baan de wet te overtreden’ of ‘ik ben aartslui en heb geleerd anderen mijn werk te laten doen’ zijn echter opnieuw niet goed.

(2) Men verwacht een antwoord dat past binnen onze morele kaders. In feite ken ik maar twee acceptabele antwoorden, namelijk: ‘Ik ben soms te perfectionistisch’ en ‘ik ben ongeduldig wanneer het aankomt op het behalen van resultaat’. U moet dus een van deze twee antwoorden geven, ook als u een absolute voorkeur voor imperfectie heeft en krankzinnig geduldig bent. Maar liegt u dan?

(3) Er zijn meer voorbeelden denkbaar. Een patiënt die uit schaamte zijn huisarts een andere verklaring voor zijn verwonding geeft dan de werkelijke verklaring. Liegt die? Politici die beweren dat we hogere overheidsuitgaven driedubbel terugverdienen door het stimuleren van de economie. Liegen die?

(4) Van Dale definieert een leugen als een ‘onjuiste mededeling bedoeld om te misleiden’. De bovenstaande voorbeelden zullen weinig mensen misleiden, al zouden de personen in kwestie ongetwijfeld graag worden geloofd. Wellicht gelden ze alleen als leugens indien uitgesproken tegen domme of wereldvreemde mensen. Onwaarheden blijven het natuurlijk wel, maar die zijn niet per se laakbaar. Sterker nog: ze zijn essentieel, want ze helpen ons te ontkomen aan waarheden. Onze afhankelijkheid ervan valt op zodra mensen zich niet meer houden aan de afspraken en ons met ongecensureerde waarheden confronteren.

(5) Onlangs trof ik bij de ingang van de supermarkt een oud-studiegenoot die ik al jaren niet meer had gezien. ‘Hallo’, zei ik. ‘Hallo’, zei hij. ‘Alles goed?’ Misschien ging ik met die vraag te ver, maar de afspraak is te antwoorden: ‘Ja prima.’ In plaats daarvan koos hij voor: ‘Wil je dat écht weten?’

(6) Onvoorbereid als ik was op zo’n moeilijke vraag zei ik: ‘Ja, natuurlijk.’ Toen vertelde hij hoe hij psychisch was ontspoord, tijdelijk was opgenomen in een gesloten inrichting en nu met zware medicatie en dagopvang weer wat vooruitging. Hij leek verder niets van mij te verwachten, dus ik wenste hem sterkte, pakte een mandje en deed mijn boodschappen. Zonder een waardeoordeel te willen vellen over zijn openheid: als iedereen deze

tentoon gaat spreiden, dan zullen we snel ophouden elkaar ‘alles goed?’ te vragen.

(7) Iemand flink de waarheid vertellen, zo luidt het gezegde, waardoor meteen duidelijk wordt dat dit niet bepaald de bedoeling is. Waarheden zijn ongemakkelijke, stugge obstakels die het leven van een ieder overmatig bemoeilijken. Met louter ongecensureerde waarheden ook geen indirecte democratie, geen sociale codes en sociale klassen, geen kunst, geen religie, geen beschaving: kortom, het functioneren van welke complexe gemeenschap dan ook zou onmogelijk zijn.

(8) Grofweg hebben we drie mechanismen om waarheden te verzachten: door feitelijke onwaarheden te vertellen, door waarheden te verzwijgen en door definities en betekenissen op te rekken. Soms kiest men voor een combinatie van strategieën en soms is het onderscheid nauwelijks te maken. Feitelijke onwaarheden vertellen is banaal, iedereen kan dat. Zodra kinderen een paar woorden coherent achter elkaar kunnen zetten, beginnen ze de wereld al bij elkaar te fantaseren, om tussen hun veertiende en tweeëntwintigste jaar een maximale dichtheid van feitelijke onjuistheden tegen de ouders te bereiken. Daarna gaan ze geleidelijk over op volwassener technieken als verzwijgingen.

(9) Verzwijgingen zijn al een stuk interessanter, natuurlijk niet het soort dat bestaat uit stilte – vergeten inkomsten bij de belastingopgave, vergeten banden met bedrijven, met een zwarte markeerstift bijgewerkte rapporten, onvolledige verklaringen – maar verzwij-

gingen die bestaan uit woorden. Verzwijgen met woorden kan op duizend manieren, maar uiteindelijk komen deze allemaal neer op het volgende: persoon A wil van persoon B informatie over onderwerp C; persoon B suggereert dat hij over onderwerp C praat, maar houdt in plaats daarvan een verhaal over onderwerp D. Onderwerp D kan een echt onderwerp zijn. Mijn grootmoeder verkocht gebak en banket. Als de klanten haar vroegen of het vers was, antwoordde ze steevast: ‘Het komt vers uit de oven.’ En dát was altijd waar. Het exacte tijdstip van uitname uit de oven kon zo in het midden worden gelaten.

(10) Soms is onderwerp D echter slechts een verzameling woorden of klanken gekozen om zo weinig mogelijk betekenis te bevatten. Woorden als ‘sociaal’, ‘eerlijk’ of ‘verantwoordelijk’ worden in dat verband vaak gebruikt, maar ook de uitdrukking ‘het zou hem/haar sieren als... (...hij/zij het tweede paspoort opgeeft)’ ontnemt de omliggende woorden hun betekenis. Deze deconcretisering van de taal gaan soms zo ver dat ze het Nederlands elke betekenis doen verliezen. ‘Toekomstbestendig’ en ‘een adequater mandaat’: het enige wat ze met woorden gemeenschappelijk hebben, is dat ze bestaan uit letters. Een alternatief is het gebruik van beeldspraak, negen van de tien keer net zo vrij van betekenis. Neem het standpunt van een staatssecretaris inzake een politieke partij: ‘Het is voor mij een gesloten boek. Ik leg het ergens in een hoekje, ik laat het daar liggen, er komt stof op, en het stof blijft

erop.' Méér wilde hij niet zeggen, mínder was onmogelijk.

(11) Het derde mechanisme om waarheden te vermijden, het sleutelen aan betekenissen, is het mooist. In zijn simpelste vorm is dit een doorgesloten eufemisme dat aanhangt tegen een feitelijke onjuistheid. 'De ooievaar komt je een zusje brengen', 'Ome Henk is een maand op vakantie'^{a)}, 'We willen vijftig miljoen ombuigen'^{b)} op onderwijs', 'We sturen een politiemissie'^{c)} naar Afghanistan', 'Na deze verkiezingsuitslag past ons bescheidenheid'^{d)}.

(12) Gaan we hiermee een stap verder, dan zijn we daadwerkelijk de betekenis van woorden aan het veranderen, zoals een minister deed met het woord 'extra' ('Er komen 3.000 politieagenten extra'^{e)}) en zoals een andere minister deed met het woord 'strategisch' ('Ik wil een strategische'^{f)} voorraad griepvaccins aanleggen'). Vergelijkbaar waren de pogingen van de Amerikaanse overheid om de definitie van groente op te rekken zodat ketchup erbinnen zou vallen. Uiteindelijk ging dat niet door, al geldt pizza wel als groente vanwege de twee eetlepels tomatenpasta.

(13) De meeste van bovenstaande voorbeelden zijn politiek van aard en dat is natuurlijk geen toeval: van geen enkele beroepsgroep eisen we immers dat ze op grote schaal welgevallige verhalen vertelt. We willen politici die uitleggen dat niemand wordt benadeeld door te korten op ontwikkelingssamenwerking, dat Irak en Afghanistan veilige landen zijn voor elke vluchteling die daar vandaan komt, dat we de miljardenoverschrijdingen in de zorg kunnen oplossen door een

handvol managers te ontslaan...

225 We hebben wensen die onverenigbaar zijn met de wensen van de buurman, we hebben wensen die onverenigbaar zijn met onze eigen wensen en aan ál die wensen moet tegemoet worden gekomen, zo niet in daden dan toch minstens in gevoel. Belangrijker wordt dan geacht wat de burger ervan vindt, dan hoe het in werkelijkheid is.

230 **(14)** De politiek is in haar worsteling met waarheden zeker niet de eenzame uitzondering. Neem mijn eigen vak, de geneeskunde. Zelfs hier in Nederland, waar we mensen met kanker vertellen dat ze kanker hebben en niet een of andere vage 'ontsteking', scheppen artsen doorgaans hogere verwachtingen van een behandeling dan gerechtvaardigd, al is het maar omdat gelóven in de werkzaamheid, de klachten vermindert. Patiënten op hun beurt overdrijven het effect van de therapie omdat ze hun dokter niet willen teleurstellen.

240 **(15)** Waarheidsvermijdingen stellen ons op ons gemak. Ze zijn daarnaast mechanistisch functioneel: je kunt ermee onder verantwoordelijkheden uitkomen of er juist mensen mee aan het werk zetten. Artsen weten welke verhalen ze hun collega's moeten vertellen om patiënten met spoed onderzocht of behandeld te krijgen. Patiënten dikken hun klachten aan in de hoop op meer aandacht. Voor uw eigen baan kunt u vast talloze vergelijkbare voorbeelden opnoemen en, tenzij u alleen woont, kunt u waarschijnlijk ook thuis niet volledig open en eerlijk zijn. Los van wat u wel en niet bespreekt met uw partner: ik ben ervan overtuigd dat u uw kinderen 's avonds in bed enge

250

255

260

265

270

verhaaltjes voorleest over Rood-
kapje en de boze wolf en niet over
de tekorten op de wereldvoedsel-

markt, de smeltende poolkappen en
275 de economische crisis.

naar: Miquel Ekkelenkamp Bulnes, NRC Handelsblad, 6 & 7 oktober 2012

*Miquel Ekkelenkamp Bulnes is auteur van romans en schrijft regelmatig
opiniestukken voor NRC Handelsblad.*

Noten van de auteur:

- a ... en de deur van zijn hotelkamer gaat alleen van buiten open
- b wegbezuinigen
- c militairen die schieten, maar wel met tegenzin
- d een minimum van zes ministers
- e meer dan er momenteel zijn als we datzelfde aantal niet zouden hebben omgebogen
- f nutteloze, langzaam wegtrokkende

Tekst 1 Hoe we waarheden vermijden

De tekst 'Hoe we waarheden vermijden' kan onderverdeeld worden in vier delen. Deze achtereenvolgende delen kunnen voorzien worden van de volgende kopjes:

- 1 Voorbeelden van onwaarheden
- 2 Het belang en de betekenis van onwaarheden
- 3 Middelen voor het vertellen van onwaarheden
- 4 Motieven voor het vertellen van onwaarheden

1p 1 Bij welke alinea begint deel 2?

1p 2 Bij welke alinea begint deel 4?

'De voor de hand liggende gecombineerd sterk-zwakke punten "ik ben bereid voor mijn baan de wet te overtreden" of "ik ben aartslui en heb geleerd anderen mijn werk te laten doen" zijn echter opnieuw niet goed.' (regels 14-20)

1p 3 Waarom worden deze punten als 'niet goed' beschouwd, volgens de tekst?

'Iemand flink de waarheid vertellen, zo luidt het gezegde, waardoor meteen duidelijk wordt dat dit niet bepaald de bedoeling is.' (regels 86-89)

2p 4 Geef de twee algemene redenen waarom volgens de tekst het vertellen van de waarheid ongewenst zou zijn. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

1p 5 Wat is de belangrijkste functie van alinea 7 ten opzichte van de voorafgaande tekst?

In alinea 7 wordt

- A een afweging gemaakt.
- B een conclusie getrokken.
- C een toelichting gegeven.
- D een voorwaarde gesteld.

'Verzwijgingen zijn al een stuk interessanter, natuurlijk niet het soort dat bestaat uit stilte (...), maar verzwijgingen die bestaan uit woorden.' (regels 122-130)

3p 6 Welke drie vormen van deze 'verzwijgingen die bestaan uit woorden' worden besproken in de tekst? Gebruik voor je totale antwoord niet meer dan 35 woorden.

'Het derde mechanisme om waarheden te vermijden, het sleutelen aan betekenissen, is het mooist.' (regels 178-181)

2p 7 Welke twee vormen van dit derde mechanisme worden in het vervolg van de tekst genoemd?

-
- 1p 8 'Een alternatief is het gebruik van beeldspraak, negen van de tien keer net zo vrij van betekenis.' (regels 167-170)
Van welk soort argumentatieschema wordt gebruikgemaakt om deze uitspraak kracht bij te zetten?
een argumentatieschema op basis van
- A kenmerk
 - B oorzaak-gevolg
 - C overeenkomst
 - D voorbeeld

- In alinea 12 worden ministers aangehaald die het derde mechanisme, het sleutelen aan betekenissen, toepassen.
- 1p 9 Waarom wordt in de politiek veel gebruikgemaakt van dit mechanisme, gelet op de tekst?
Op deze manier kan
- A een nadelige boodschap op een persoonlijke manier gebracht worden.
 - B een onduidelijke boodschap op een heldere manier gebracht worden.
 - C een onwaarschijnlijke boodschap op een aannemelijke manier gebracht worden.
 - D een vervelende boodschap op een positieve manier gebracht worden.

tekstfragment 1

(1) Als er ineens blikjes cola opduiken in de koelkast van een studentenhuis, en onwaarschijnlijk genoeg ook geld (op een bordje), wat wordt er dan het meest gestolen? Rijden taxichauffeurs eerder om bij een blinde klant dan bij een klant die kan zien? Dat is het soort vragen dat Dan Ariely, hoogleraar psychologie en gedragseconomie van de Amerikaanse Duke University, in zijn onderzoek beantwoordt. Wanneer gedragen mensen zich oneerlijk? Hoe ver gaan ze dan? Wat moet je doen om ervoor te zorgen dat mensen zich eerlijk gedragen?

(2) Uit Ariely's onderzoeken blijkt dat mensen met allerlei verschillende nationaliteiten oneerlijk zijn en dat mensen oneerlijk zijn op allerlei gebieden. Maar het goede nieuws is: mensen zijn maar een beetje oneerlijk. We liegen en bedriegen en frauderen en stelen lang niet zoveel als gemakkelijk zou kunnen.

(3) We zijn volgens Ariely niet rationeel in onze oneerlijkheid. We wegen in het algemeen niet de pakkans af tegen onze mogelijke winst. We zijn gespitst op 'voordeeltjes', maar we willen ook graag tegenover onszelf kunnen volhouden dat we goede mensen zijn. Dus bedriegen taxichauffeurs eerder een ziende klant dan een blinde en stelen studenten eerder een blikje cola uit een gemeenschappelijke koelkast dan geld.

naar: Ellen de Bruin, NRC Handelsblad, 13 & 14 oktober 2012

Volgens alinea 2 van tekstfragment 1 zijn mensen 'maar een beetje oneerlijk'.

2p **10** Welke verklaring daarvoor kan afgeleid worden uit alinea 1 tot en met 3 van tekst 1?

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

1p **11** Welke verklaring daarvoor kan afgeleid worden uit alinea 3 van tekstfragment 1?

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In tekst 1 gaat het voornamelijk over de waarheid vermijden, terwijl het in tekstfragment 1 gaat over oneerlijk zijn.

2p **12** Wat is het belangrijkste verschil tussen beide verschijnselen, gelet op het voordeel dat ze volgens de teksten opleveren?

Benoem in je antwoord expliciet de voordelen bij de beide verschijnselen. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je totale antwoord niet meer dan 25 woorden.

Een kritisch lezer kan de vraag stellen of het gerechtvaardigd is om onwaarheden te vertellen.

2p **13** Welk antwoord op die vraag kan uit de hoofdtekst worden afgeleid? Motiveer je antwoord.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

tekstfragment 2

(1) Een leugentje voor eigen bestwil, ouders doen het regelmatig, blijkt uit Chinees en Amerikaans onderzoek. De meest gebruikte leugen? Ouders die net doen alsof ze in het openbaar weglopen en hun kind alleen in hun woedeaanval achterlaten, meldt de BBC.

(2) De onderzoekers stelden verschillende categorieën van liegen op. Zo zijn er 'onwaarheden met betrekking tot wangedrag', zoals 'als je je niet gedraagt, dan bel ik de politie', en 'als je niet ophoudt met schreeuwen, wordt die vrouw daar erg boos op je'. Daarnaast is er de categorie 'onwaarheden met betrekking tot verlaten of blijven', zoals 'als je nu niet met me meegaat, zal een kidnapper je meenemen wanneer ik niet bij je ben'. Dan is er ook nog de optimistischere categorie 'onwaarheden met betrekking tot positieve gevoelens'. Deze categorie wordt vaak gebruikt om aan een kind te vertellen dat een huisdier is overleden: 'Onze hond woont nu op de boerderij van je oom, want daar heeft hij veel meer ruimte om rond te rennen.' De 'leugens met betrekking tot fantasiepersonages' worden vaak gebruikt om goed gedrag te stimuleren, bijvoorbeeld in aanloop naar Kerstmis, of 'eet je groenten, anders komt de tandenfee niet langs om je uitgevallen tand om te ruilen voor een muntje'.

(3) De onderzoekers concludeerden dat er door de resultaten een 'belangrijke morele vraag ontstaat: is het gerechtvaardigd als ouders liegen?'

naar: www.volkskrant.nl, 23 januari 2013

'De onderzoekers concludeerden dat er door de resultaten een "belangrijke morele vraag ontstaat: is het gerechtvaardigd als ouders liegen?"' (tekstfragment 2, alinea 3)

1p 14 Leg uit waarom er in de voorbeelden die in tekstfragment 2 genoemd worden sprake zou zijn van liegen zoals beschreven in alinea 4 van de hoofdtekst.

Neem het onderstaande antwoord over en vul het aan.

Er is sprake van liegen, want ...

-
- 1p 15 Welke van onderstaande zinnen kan het beste weggelaten worden in een korte samenvatting van de tekst 'Hoe we waarheden vermijden'?
- A 'Sterker nog: ze zijn essentieel, want ze helpen ons te ontkomen aan waarheden.' (regels 54-56)
 - B 'Iemand flink de waarheid vertellen, zo luidt het gezegde, waardoor meteen duidelijk wordt dat dit niet bepaald de bedoeling is.' (regels 86-89)
 - C 'Grofweg hebben we drie mechanismen om waarheden te verzachten: door feitelijke onwaarheden te vertellen, door waarheden te verzwijgen en door definities en betekenissen op te rekken.' (regels 101-106)
 - D 'Ze zijn daarnaast mechanistisch functioneel: je kunt ermee onder verantwoordelijkheden uitkomen of er juist mensen mee aan het werk zetten.' (regels 252-256)

In januari 2013 verscheen in de Volkskrant een tekst van Wilco Dekker (tekst 2) waarop een reactie kwam van Mizzi van der Pluijm (tekst 3).

Tekst 2

Of een megaseller, of bijna niets

(1) Onwaarschijnlijke aantallen zijn er verkocht van de *Vijftig tinten*-trilogie¹⁾, die misschien wel op weg is om het best verkochte boek in de historie te worden, op de Bijbel na dan. Ook boeken over voetballers doen het met sinterklaas en kerst buitengewoon goed, net als het laatste kookboek van de bekende televisiekok Jamie Oliver.

(2) Daarna wordt het echter heel snel heel veel minder. ‘Damesporno, de voetballers en koken, daar moeten we het van hebben en dan houdt het ook op’, zegt literair agent²⁾ Paul Sebes. ‘Als je alle andere verkochte boeken bij elkaar optelt, is die stapel kleiner dan die onvoorstelbare *Vijftig tinten*-hype. Midsellers bestaan steeds minder. Het is een megaseller, of het is bijna niks.’

(3) De teruglopende omzetten zijn zichtbaar in de winkelstraten. Volgens onderzoeksbureau Locatus daalde het aantal boekwinkels vorig jaar tot 728: 519 zelfstandige en 209 als onderdeel van een keten. Dat zijn er 38 minder dan aan het begin van het jaar. Ruim 40 miljoen euro minder omzet en krap vijf procent minder boekwinkels – het is niet leuk, maar de schade voor het boekenvak is nog te overzien.

Misschien blijven grote drama's de branche ook wel bespaard, want december was volgens de eerste schattingen redelijk goed. De feestmaand is essentieel voor de branche. De verkopen voor sinter-

klaas en kerst maken voor menig boekhandelaar en uitgever het verschil tussen stoppen of doorgaan.

(4) Bij literaire uitgevers groeien de zorgen. ‘Het gaat dramatisch slecht’, zegt een redacteur van een uitgeverij, die niet met zijn naam in de krant wil. ‘Vroeger had je titels waarvan er altijd wel een stuk of tienduizend verkocht werden. Nu zijn dat er nog geen duizend. Dan kom je niet eens uit de kosten. Er gaan straks uitgevers failliet, of er komen meer fusies.’

(5) Om dat te voorkomen, beknipten de uitgevers op de kosten. Voorschotten voor auteurs worden verlaagd of geschrapt en beursbezoek wordt kritisch bekeken. ‘Londen, Frankfurt en twee keer New York, dat was tot voor kort vrij normaal. Nu niet meer’, zegt Paul Sebes. ‘Ik hoorde onlangs van een uitgeverij waar twee vertrokken redacteuren niet worden vervangen. Bij een literaire uitgeverij is dat zomaar een vijfde van het personeel.’

(6) Uitgevers lijken verder te bezuinigen door eindelijk echt minder nieuwe titels op de markt te brengen. Dat beloven ze al jaren, omdat iedereen vindt dat er te veel matige boeken verschijnen, die het zicht ontnemen op het hoogstaande en belangrijke werk. Meulenhoff meldde vorig jaar al een derde minder te gaan uitbrengen, andere

- 80 uitgevers lijken nu ook het mes te
zetten in de 'spaghettimethode':
zoveel mogelijk uitgeven in de hoop
dat er een bestseller tussen zit.
(7) Sebes maakt zich er zorgen
85 over dat literaire fictie het slacht-
offer wordt van deze trend. Ook
veelbelovende debutanten komen
dan nog moeilijker aan de bak. Hij
houdt naar eigen zeggen het hoofd
90 boven water door heel hard te
werken en heel zuinig aan te doen.
'Komend jaar wordt dat nóg harder
werken, nóg zuiniger aan doen en
steeds nieuwe wegen zoeken. Zo
95 werken we vaker samen met film-
en documentairemakers.'
(8) Er wordt veel gesproken over
e-books, maar verkocht worden ze
in Nederland nog maar in
100 bescheiden mate: de omzet van de
elektronische boeken voor tablets
- en e-readers verdubbelde vorig jaar
weliswaar, maar dat was een
stijging van 1,5 naar 3 procent van
105 het totaal. Er zijn hier minder
apparaten en vooral ook veel
minder titels beschikbaar dan in de
Verenigde Staten en Groot-
Brittannië, waar het digitale boek de
110 papieren versie soms al passeert.
Hans Janssen, directeur van
Unieboek/het Spectrum, dat ook
een eigen e-bookcatalogus heeft,
denkt dat het papieren boek nooit
115 helemaal zal verdwijnen, net als de
zelfstandige boekwinkel.
'Boekwinkels die op de sociale
media zitten, die goed advies geven
en die ervoor zorgen dat er altijd
120 wat te beleven is in en rond de
zaak, die doen het ondanks de
crisis gewoon goed.'

naar: Wilco Dekker, de Volkskrant, 10 januari 2013

Wilco Dekker is verslaggever economie bij de Volkskrant.

noot 1 De *Vijftig tinten*-trilogie is een erotische trilogie van E.L. James, waarvan alleen in Nederland al meer dan een miljoen exemplaren zijn verkocht en wereldwijd meer dan 100 miljoen.

noot 2 Een literair agent probeert nieuw literair talent te ontdekken en er een uitgever voor te vinden.

In januari 2013 verscheen in de Volkskrant een tekst van Wilco Dekker (tekst 2) waarop een reactie kwam van Mizzi van der Pluijm (tekst 3). Hieronder staan eerst vijf vragen over tekst 2, daarna volgen zeven vragen over tekst 3. Tot slot volgen vijf vragen die op beide teksten betrekking hebben.

Tekst 2 Of een megaseller, of bijna niets

- 1p 16 Welke opmerking sluit het best aan bij de inleiding (alineas 1 en 2) van de tekst 'Of een megaseller, of bijna niets'?
- De inleiding bestaat voornamelijk uit
- A de constatering dat het niet slecht gaat in de boekenbranche.
 - B de introductie van belangrijke personen in de boekenbranche.
 - C een aanduiding van het huidige probleem in de boekenbranche.
 - D een voorbeeld van succesvolle genres in de boekenbranche.
- 'Om dat te voorkomen, bekibbelen de uitgevers op de kosten.'
(regels 56-57)
- 3p 17 Op welke vier manieren doen ze dat, volgens de tekst?
Gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.
- 'Sebes maakt zich er zorgen over dat literaire fictie het slachtoffer wordt van deze trend.'
(regels 84-86)
- 2p 18 Op welke twee manieren wordt literaire fictie het slachtoffer?
Gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.
- 1p 19 Welke van de onderstaande zinnen drukt het best uit wat de hoofdgedachte is van de tekst 'Of een megaseller, of bijna niets'?
- A De teruglopende boekenverkoop heeft negatieve gevolgen voor het aanbod van literaire uitgeverijen.
 - B De toekomst van het boekenvak is afhankelijk van een toenemende verkoop van e-books.
 - C Om het teruglopen van de boekenverkoop tegen te gaan, zoeken uitgevers steeds vaker naar bestsellers.
 - D Uitgevers van literaire werken organiseren steeds vaker activiteiten om de boekenverkoop te stimuleren.

-
- 1p 20 Welke van de onderstaande beweringen is het meest van toepassing op de tekst 'Of een megaseller, of bijna niets'?
- In de tekst wordt een
- A bezuinigingsvoorstel voor boekhandels geschetst en wordt een aantal uitwerkingen daarvan concreet gemaakt.
 - B crisis in de boekenwereld geschetst en wordt door een aantal personen een toelichting daarop gegeven.
 - C probleem van de boekenbranche geschetst en wordt door de auteur een aantal oplossingen daarbij voorgesteld.
 - D toekomstbeeld voor het boekenvak geschetst en wordt een aantal alternatieven daarvoor gegeven.

Tekst 3 is een reactie op tekst 2.

Tekst 3

Eindelijk gebeurt er iets in het boekenvak

(1) Onlangs beschreef verslaggever Wilco Dekker de stand van zaken in het boekenvak [tekst 2]. Het is een zwartgallig stuk. Ook literair agent

5 Paul Sebes maakt zich grote zorgen: er wordt bezuinigd, uitgevers kunnen niet meer twee keer per jaar naar New York, de aanbiedingscatalogi worden

10 dunner, er worden minder debutanten uitgegeven, de voor-schotten slinken en *last but not least*: de omzetten dalen en boek-winkels moeten sluiten. Ik zou er

15 als uitgever een forse winterdip van kunnen krijgen, maar vreemd genoeg ziet mijn wereld er heel anders uit. Al deze ontwikkelingen zijn weliswaar gaande, maar de

20 vraag is: hoe erg is dat?

(2) Laten we eerst eens naar de cijfers kijken. Vorig jaar is in de hele detailhandel de omzet met zo'n

25 6 procent gedaald ten opzichte van 2011. De boekenverkoop daalde 7,5 procent. De boekenmarkt doet het dus slechter dan de rest van de detailhandel.

(3) De meest genoemde bedreigingen, ook in het stuk van Dekker, zijn de digitalisering, de ontleding

30 en de bestselleritis: het verschijnsel dat het meeste geld wordt verdiend met een paar boeken waar er heel veel van worden verkocht, terwijl

35 aan al die andere geen droog brood wordt verdiend. Ook hier verschil ik graag met hem van mening.

(4) Digitalisering is volgens mij

40 eerder verkoopbevorderend dan

nadelig. Uit onderzoeken blijkt dat mensen die e-books op hun iPhone of iPad hebben staan, meer lezen dan anderen. Tijd die ze doelloos

45 doorbrengen op perrons of bij de tandarts wordt nu gebruikt om te lezen. Bovendien zijn e-books iets goedkoper en worden ze regelmatig gebruikt om te zien of een titel

50 bevalt, waarna alsnog de papieren versie van het boek wordt aangeschaft. In Amerika lijken e-books daarnaast eerder de redding van het boekenvak dan de ondergang.

55 In Nederland zijn we nog niet zo ver: de digitale omzet is een fractie van de papieren. Een boekhandel als Atheneum in Amsterdam, die erg actief is op dat gebied, heeft

60 een digitaal omzetaandeel van circa 0,007 procent. Ook als dat meer wordt, is het e-book een verspreidingsmiddel, net als een paperback of een luisterboek. Het maakt voor

65 mij niets uit in welke vorm mensen boeken lezen, als ze maar lezen.

(5) Dan het tweede onheil: de ontleding. Ook dat is al decennia een spookfenomeen. Tot mijn grote

70 vreugde zie ik iets heel anders: op feestjes en bij literaire bijeenkomsten als 'Kalf', van onze uitgeverij, kom ik grote groepen jonge lezers tegen bij wie literatuur helemaal in

75 is. Als ik me de jonge, ambitieuze schrijvers uit ons fonds voor ogen haal, word ik steeds optimistischer over de toekomst.

(6) Tot slot de bestselleritis. Ook

80 daar is volgens mij niets nieuws

onder de zon. De ontwikkeling dat
 een klein aantal boeken een steeds
 groter deel van de markt inneemt, is
 al heel lang gaande. Het proces
 85 versterkt zichzelf en het is waar dat
 maar een klein aantal auteurs daar-
 van profiteert. Het is echter niet de
 dood in de pot. Uitgevers zullen
 altijd op zoek zijn en dus zullen ze
 90 altijd nieuwe dingen blijven zoeken
 en uitproberen. Daarnaast zijn uit-
 gevers over het algemeen mensen
 die een grote liefde hebben voor
 boeken, ook al is de karikatuur van
 95 de uitgever die alleen op de centen
 let veel populairder. Iedere goede
 uitgever geeft die boeken uit waar
 zijn boekenhart sneller van gaat
 kloppen, ook als er maar een klein
 100 publiek voor is. Een uitgever die
 zegt dat er geen markt is voor een
 boek, zegt eigenlijk: het is een knap
 boek waarvoor ik niet direct een
 publiek zie, maar omdat ik er niet
 105 verliefd op werd, ga ik dat publiek
 ook niet zoeken. Voor een boek
 waar hij wel verliefd op wordt, zal
 hij door roeien en ruiten gaan.
(7) Het is niet zo dat ik denk dat er
 110 niks aan de hand is in ons vak.

Integendeel, ik denk dat er heel
 veel aan de hand is. De werkelijk-
 heid is alleen zoveel interessanter
 dan het gesomber in het stuk van
 115 Wilco Dekker. De werkelijkheid is
 dat we niet weten in welke ontwik-
 keling we nu precies zitten en dat
 we stap voor stap kunnen uitzoeken
 hoe we het toekomstige boekenvak
 120 mogen vormgeven. Wat wordt de
 rol van de boekwinkel, wat die van
 onlineverkoop? Wat voor mogelijk-
 heden biedt de digitalisering aan
 schrijvers, redacteuren, ontwerpers
 en marketeers? Wat kunnen we met
 125 de rechtstreekse band tussen
 schrijvers en boekenkopers of met
 een fenomeen als metadata?
(8) Eindelijk gebeurt er weer eens
 130 iets. Eindelijk mogen we ons vak
 weer eens opnieuw uitvinden.
 Sterker: we worden ertoe gedwon-
 gen. De laatste vijftig jaar is er
 nauwelijks iets veranderd in het
 135 boekenvak en nu, nu opeens ligt er
 een heel nieuw speelveld open. Ik
 beschouw het als een groot voor-
 recht in deze tijd uitgever te zijn.
Never waste a good crisis¹⁾.

naar: Mizzi van der Pluijm, de Volkskrant, 26 januari 2013

Mizzi van der Pluijm is directeur-uitgever van een literaire uitgeverij voor fictie en non-fictie.

noot 1 *Never waste a good crisis*: verspil nooit een goede crisis

Tekst 3 Eindelijk gebeurt er iets in het boekenvak

- 6p 21 Vat de alinea's 3 tot en met 6 van tekst 3 samen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 60 woorden.
- 1p 22 Wat is de belangrijkste functie van de alinea's 4 tot en met 6 ten opzichte van alinea 3?
- A constatering
 - B nuancering
 - C vergelijking
 - D weerlegging

'Tot mijn grote vreugde zie ik iets heel anders: op feestjes en bij literaire bijeenkomsten als "Kalf", van onze uitgeverij, kom ik grote groepen jonge lezers tegen bij wie literatuur helemaal in is.' (regels 69-75)
Een kritisch lezer zou kunnen wijzen op het gebruik van een drogreden in bovenstaand citaat.

- 1p 23 Om welk type drogreden gaat het?
een
- A cirkelredenering
 - B onjuiste oorzaak-gevolgrelatie
 - C overhaaste generalisatie
 - D verkeerde vergelijking

'Digitalisering is volgens mij eerder verkoopbevorderend dan nadelig.'
(regels 39-41)

- 2p 24 In het vervolg van alinea 4 staan drie zinnen die de belangrijkste argumentatie bij dit standpunt bevatten.
Citeer die drie zinnen.

'Integendeel' (regel 111)
Dit woord duidt op een tegenstelling.

- 1p 25 Welke tegenstelling wordt hier bedoeld?
de tegenstelling tussen
- A de boekenverkoop in boekhandels en de online boekenverkoop
 - B de werkelijkheid van de journalistiek en die van de boekenbranche
 - C het verleden en de toekomst in de wereld van de uitgevers
 - D pessimisme en optimisme inzake de toekomst van het boekenvak

-
- 1p 26 'nu opeens ligt er een heel nieuw speelveld open.' (regels 135-136)
Wat wordt bedoeld met dat nieuwe speelveld?
- A de aanpak van de boekencrisis
 - B de ontwikkeling van het e-book
 - C de veranderingen in het boekenvak
 - D de verkoop van boeken op internet

- In alinea 1 wordt de vraag gesteld hoe erg de ontwikkelingen in de boekenbranche zijn.
- 1p 27 Welke toekomstvisie wordt in de tekst gegeven als antwoord op deze vraag?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

Tekst 2 en 3 Overkoepelende vragen

In tekst 2 'Of een megaseller, of bijna niets' komt het begrip 'spaghettimethode' aan bod (regel 81). In tekst 3 'Eindelijk gebeurt er iets in het boekenvak' wordt gesproken over het begrip 'bestselleritis'. (regels 32 en 79)

1p 28 Wat is de overeenkomst is tussen deze beide begrippen?

In alinea 7 van tekst 2 is sprake van veelbelovende debutanten die moeilijker aan de bak komen. In tekst 3 komt deze term niet voor. Er kan echter een tegengestelde veronderstelling over veelbelovende debutanten worden afgeleid uit alinea 6 van tekst 3.

1p 29 Welke veronderstelling is dat?

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

In tekst 3 wordt tekst 2 'een zwartgallig stuk' genoemd (regels 3-4, tekst 3).

1p 30 Geef aan waarom deze typering wel terecht zou kunnen zijn.

Vul hiertoe het onderstaande antwoord aan.

Ja, deze typering is **wel** terecht, want ...

1p 31 Geef aan waarom deze typering niet terecht zou kunnen zijn.

Vul hiertoe het onderstaande antwoord aan.

Nee, deze typering is **niet** terecht, want ...

tekstfragment 3

Boekhandels hoeven niet in paleizen op AAA-locaties te zitten. Misschien zijn juist de B-locaties, waar de mensen wonen, ideaal. Liever minder praal en meer boek. Dat geldt ook voor uitgeverijen. Dat uitgeverij WPG haar schitterende grachtenpanden heeft moeten verkopen, is jammer, maar niet slecht voor de boekenmarkt. Het vrijkomende geld kan worden besteed aan begeleiding van schrijvers, goede verzorging van boeken en inspanning om boeken te slijten bij de heroplevende boekhandel.

naar: Aleid Truijens, de Volkskrant, 8 maart 2014

Uit tekstfragment 3 blijkt een bepaalde visie op de boekenbranche.

1p 32 Welke van onderstaande personen vertoont een visie die daar het meest mee in overeenstemming is?

A Hans Janssen, directeur uitgeverij, opgevoerd in alinea 8 van tekst 2

B Mizzi van der Pluijm, auteur van tekst 3

C Paul Sebes, literair agent, opgevoerd in tekst 2 en 3

D Wilco Dekker, auteur van tekst 2

Tekst 4

Ik eet wat ik wil

(1) Hoon, spot en woede. Dat is waar je op wordt getrakteerd als je je gaat bemoeien met het eet- en drinkgedrag van burgers en medewerkers. Dat bleek toen demissionair staatssecretaris Paul de Krom de aftrap verrichtte van de overheids campagne 'duurzame inzetbaarheid'¹⁾. In die campagne worden bedrijven opgeroepen om de vitaliteit van medewerkers te bevorderen, onder meer door het aanbieden van gezond voedsel. En dat bleek de afgelopen maanden in New York, toen burgemeester Michael Bloomberg de verkoop van *supersized* frisdranken in bekertjes van meer dan een halve liter besloot te verbieden.

(2) Veel van de negatieve reacties op deze bemoeienis zijn samen te vatten in vijf woorden: ik eet wat ik wil. Of: ik drink wat ik wil. Dat klinkt aannemelijk, maar wetenschappelijk onderzoek laat juist zien dat we helemaal niet eten of drinken wat we willen. We consumeren vooral wat we voorgezet krijgen.

(3) Een klassiek experiment van Brian Wansink, eetgedragonderzoeker aan Cornell University, illustreert dat. Proefpersonen werden gevraagd tomatensoep te eten 'zoveel als ze zelf wilden' uit vier kommen die op een tafel stonden. Twee van deze soepkommen waren aangepast. Door een gat onderin de kom en de tafel werd de hoeveelheid soep voortdurend aangevuld zodat de kom niet leeg raakte. Resultaat: de proefpersonen die hieruit aten, namen gemiddeld 73 procent meer dan de rest, maar hadden dit zelf niet in de gaten. Ze

hadden niet gemerkt dat ze meer hadden gegeten en voelden zich ook niet meer voldaan dan de anderen.

(4) Wansink – ook schrijver van het leerzame *Mindless Eating* waarin hij veel meer van dit soort onderzoeken opdiende – stelt dat onze maag drie standen heeft: 1) ik heb honger; 2) ik zit vol; 3) er kan nog iets bij. Meestal zijn we niet hongerig of vol. Als er dan eten wordt geserveerd, wat of hoeveel dan ook, werken we het naar binnen.

(5) Een belangrijke rol is daarom die van 'voedselpoortwachter'. Degene die in een gezin de dagelijkse boodschappen doet, bepaalt meer dan 70 procent van al het eetgedrag van zijn of haar dierbaren.

(6) Interessante vraag: wie is de poortwachter op kantoor? Moet een werkgever dat willen zijn? De ondernemingsraad? De bedrijfsarts? Of laten we deze rol over aan de kantinebaas of de exploitant van de snackautomaten?

(7) Overheden en bedrijven construeren omgevingen en situaties die een effect hebben op ons gedrag, ook ons eetgedrag. Ik zou willen dat die invloed eerder in mijn voordeel dan in mijn nadeel werkte. Maar ik houd tegelijkertijd niet van betutteling.

(8) Van de weinig aantrekkelijke term 'duurzaam inzetbaar', waarmee De Krom bedrijven ervan wil overtuigen dat het loont om je personeel fruit te serveren, is het een kleine stap naar 'maximaal

- winstgevend te maken'. Onverteerbaar.
- 90 **(9)** Eén ding is duidelijk: onze vrije wil is minder vrij dan we zouden willen. Zeker als het om eten gaat, al geloven we dat niet graag. Wansink: 'De meeste mensen
- 95 denken dat ze te slim zijn voor beïnvloeding door genotsvoeding, televisie of de vorm van een glas.' Wanneer de onderzoeker proefpersonen liet zien dat ze meer
- 100 hadden gegeten dan ze dachten, ontkenden ze het zelfs meestal domweg.
- (10)** Informatie en voorlichting hebben een veel geringer effect op ons gedrag dan het aanpassen van de aangeboden keuzemogelijkheden en andere elementen in de directe omgeving. Bloomberg en De Krom hebben wat dat betreft het gelijk aan hun kant. Het is alleen nog niet zo makkelijk om dit gelijk ook een beetje smakelijk op te dienen.
- 105
- 110

naar: Ben Tiggelaar, NRC Handelsblad, 13 & 14 oktober 2012

Ben Tiggelaar is gedragsonderzoeker, trainer en publicist en schrijft over management en leiderschap.

- noot 1 De overheid wil via de campagne 'duurzame inzetbaarheid' tips geven om mensen op hun werk inzetbaar te houden zodat ze kunnen blijven werken tot aan hun pensioen.

Tekst 4 Ik eet wat ik wil

1p 33 Welke uitspraak over alinea 1 is juist?

Alinea 1 bevat een

- A bewering en een onderbouwing van deze bewering.
- B grap als introductie van het tekstonderwerp.
- C standpunt en een anekdote over dit standpunt.
- D verklaring voor de titel boven de tekst.

In alinea 1 wordt gesproken over de campagne 'duurzame inzetbaarheid' en de actie van Bloomberg.

1p 34 Wat is het gemeenschappelijke doel van deze initiatieven, gelet op de tekst?

In alinea 3 wordt het tomatensoepexperiment beschreven.

1p 35 Wat is de functie van het noemen van het tomatensoepexperiment binnen de tekst?

Het experiment wordt genoemd om te laten zien dat mensen

- A meestal niet hongerig of vol zijn.
- B niet zelf bepalen wat ze consumeren.
- C 73 procent meer eten dan ze denken.
- D zelf bepalen hoeveel ze eten en drinken.

In alinea 4 (regels 51-52) wordt gesproken over opdienen van een onderzoek door Wansink. Dit zou je als een woordspeling kunnen opvatten omdat opdienen aan de ene kant met het serveren van voedsel te maken heeft en aan de andere kant met het presenteren van een nieuw onderwerp.

1p 36 Citeer twee andere woordspelingen uit de tekst die met eten te maken hebben.

'Een belangrijke rol is daarom die van "voedselportwachter".'
(regels 60-61)

1p 37 Welke rol heeft een voedselportwachter bij bedrijven?

De voedselportwachter

- A bepaalt hoeveel en wanneer het personeel eet.
- B is verantwoordelijk voor de opbrengst van de kantine.
- C selecteert het aanbod voor het personeel.
- D waarschuwt de directie op tijd voor overdaad.

- 1p 38 Welke uitspraak over het zelfinzicht van de consument is blijkens de tekst 'Ik eet wat ik wil' inhoudelijk juist?
- A Consumenten kampen met volstrekt verkeerde ideeën over de intenties van beleidsmakers.
 - B De gemiddelde consument beseft heel goed waar de grenzen van goed en slecht liggen.
 - C De meeste consumenten realiseren zich niet dat zij gemakkelijk om de tuin te leiden zijn.
 - D Veel consumenten weten van zichzelf best wel hoe ongezond ze feitelijk eten en drinken.

De titel van de tekst is: 'Ik eet wat ik wil'.

- 1p 39 Welke uitspraak over de titel van de tekst is juist, gelet op de strekking van de tekst?
- De titel verwijst enerzijds naar
- A de uitkomsten van verouderde experimenten en anderzijds naar de nieuwste inzichten van de moderne wetenschap.
 - B een kenmerkend misverstand over het menselijke eetgedrag en anderzijds naar de houding ten aanzien van overheidsbemoeienis.
 - C een onbegrensd consumptieaanbod thuis en in bedrijfskantines en anderzijds naar een onhebbelijke eigenschap van de consument.
 - D een volgens onderzoek niet bestaande werkelijkheid en anderzijds naar een situatie die volgens poortwachters moet veranderen.

- 1p 40 Welke van de onderstaande beweringen is juist, gelet op de inhoud van de tekst 'Ik eet wat ik wil'?
- In de tekst
- A worden meningen over de bemoeienissen van de overheid wat betreft het eetpatroon van mensen naast elkaar gezet en afgekeurd.
 - B worden mensen aangespoord om hun eetpatroon aan te passen en worden tips gegeven op welke manier zij dat het beste kunnen doen.
 - C wordt geconstateerd dat onderzoek laat zien dat het eetpatroon van mensen moeilijker te beïnvloeden is dan uit eerder onderzoek bleek.
 - D wordt gesteld dat informatie en voorlichting het eetpatroon van mensen minder beïnvloeden dan het beperken van keuzemogelijkheden.

- 1p 41 Welke van de onderstaande zinnen drukt het best uit wat de hoofdgedachte is van de tekst 'Ik eet wat ik wil'?
- A Beleidsmakers, zoals burgemeesters en staatssecretarissen, zouden bereid moeten zijn meer naar de burgers te luisteren, om vervolgens met de juiste maatregelen de poortwachters thuis en in bedrijven op de goede manier te stimuleren.
 - B Burgers hebben de neiging hun eigen inzichten als de juiste te beschouwen en zijn daarom gekeerd tegen confrontatie met de inzichten van anderen, ook al zijn die op zuivere experimenten gebaseerd en daarom moeilijk weerlegbaar.
 - C Overheidsbemoeienis met de gezondheid van de burgers stuit op weerstand en is weinig effectief als die zich tot voorlichting beperkt, maar kan succesvol zijn als voor de consument het aantal keuzemogelijkheden wordt teruggebracht.
 - D De neiging van de media om negatief te oordelen over de intenties van de overheid is gebaseerd op zelfoverschatting en op verkeerde analyses van de psychologische inzichten die een rol spelen bij het menselijke eetgedrag.

De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en), raadplege de vermelde bronnen.

Het College voor Toetsen en Examens is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.